

Crna Gora

Zavod za socijalnu i dječju zaštitu

**IZVJEŠTAJ O NASILJU U PORODICI I NASILJU NAD DJECOM PREMA
PODACIMA CENTARA ZA SOCIJALNI RAD
ZA PERIOD OD 2012. GODINE DO 2018. GODINE**

Podgorica
jul 2019. godine

IZVJEŠTAJ O NASILJU U PORODICI I NASILJU NAD DJECOM PREMA PODACIMA CENTARA ZA SOCIJALNI RAD ZA PERIOD OD 2012. GODINE DO 2018. GODINE

Nasilje u porodici je izuzetno ozbiljan problem, koji je prošao dug put u načinu prepoznavanja: od privatnog problema same porodice, preko javnozdravstvenog problema, do ozbiljnog društvenog problema i kršenja osnovnih ljudskih prava. Događa se u svim društvima, unutar porodice ili partnerskih odnosa, bez obzira na starost, klasu, obrazovni status, vjersku i/ili političku pripadnost. Uključuje brojne različite oblike kao što su fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko nasilje, a svi ti oblici mogu se razlikovati i s obzirom na težinu.

Jedna od često citiranih definicija nasilja je definicija Savjeta Evope iz 1986. godine koja određuje nasilje kao: „Bilo koji postupak ili propust počinjen u okviru porodice, od strane jednog od njenih članova, a koji ugrožava život, tjelesni ili psihički integritet, ili slobodu drugog člana iste porodice, ili koji ozbiljno ugrožava razvoj njene ili njegove ličnosti“ (Council of Europe, 1986).

U definicijama novijeg datuma akcentat se stavlja na rodnu dimenziju nasilja, u smislu razumjevanja da nasilje prema ženama predstavlja kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena, te da je nasilje u porodici specifična vrsta nasilja koju učinioci vrše zloupotrebom moći prema članovima porodice ili domaćinstva, prema bivšim ili sadašnjim partnerima, nezavisno od toga da li dijele ili su dijelili domaćinstvo.

Rezultati brojnih istraživanja nedvosmisleno ukazuju da nasilje ima dalekosežne posljedice po pojedinca, porodicu i društvo.

U Crnoj Gori značajne promjene u tretmanu porodičnog nasilja počinju se bilježiti od donošenja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici iz 2010. godine, kao i Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici iz 2011. godine. Protokol je imao za cilj da se uspostavi i podstakne multidisciplinarna saradnja s jasno razrađenim postupanjima svakog sistema: policije, centra za socijalni rad, zdravstva, pravosuđa, obrazovanja, uz akcentovanje obaveze svih institucija da se sa posebnim senzibilitetom odnose prema svim slučajevima, gdje su djeca uključena u situacije porodičnog nasilja.

Centri za socijalni rad su Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici dobili koordinirajuću ulogu među svim relevantnim akterima i profesionalcima iz drugih sistema u obezbjeđivanju sveobuhvatne zaštite žrtve.

Sa ratifikovanjem Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, poznatijom kao Istanbulska konvencija, 22.04.2013. godine i njenim stupanjem na snagu 01.08.2014. godine, Crna Gora je preuzela niz novih obaveza koje se tiču

strukturne zabrane diskriminacije i sprovođenja principa „nulte tolerancije“ prema nasilju nad ženama i nasilju u porodici kroz djelotvornu i koordiniranu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija. Istanbulska konvencija fokusirana je na rodno zasnovano nasilje i njome su obuhvaćeni različiti vidovi nasilja nad ženama koje se dešava u raznim kontekstima.

Konvencija obavezuje države potpisnice da žrtvama nasilja obezbijede dvije vrste usluga/servisa podrške – opšte i specijalizovane. U opšte servise podrške spadaju državne institucije (policija, medicinske ustanove, centri za socijalni rad, Zavod za zapošljavanje), koje u skladu sa svojim nadležnostima pružaju usluge opštoj populaciji, a ne samo žrtvama nasilja. Specijalizovani servisi podrške namjenjeni su isključivo žrtvama nasilja.

U nacionalnoj Strategiji zaštite od nasilja u porodici za period od 2016. godine do 2020. godine **fokus se zadržava na porodičnom nasilju i nasilju nad ženama kada su one dio porodice i kada su izložene nasilju od strane člana/ova porodice.** Težište pristupa centara za socijalni rad takođe je na porodičnom nasilju i nasilju nad ženama u porodičnom kontekstu.

Evaluacija primjene Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici pokazala je da su učinjeni naponi u dobrom smjeru, ali da međuinstitucionalna saradnja i dalje nije na očekivanom nivou, te da se u mnogim aspektima može i mora dodatno unaprijediti. U skladu sa tim uloženi su naponi da se Protokol prilagodi, posebno uzimajući u obzir promjene u metodologiji rada centara za socijalni rad, kao i potrebu usaglašavanja sa preuzetim obavezama iz Istanbulske konvencije.

To je rezultiralo novim protokolom iz septembra 2018. godine – **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici.**

Ovim protokolom redefinisani su dotadašnji multidisciplinarni operativni timovi koje su svi centri za socijalni rad formirali za teritorije opština u svojoj nadležnosti shodno Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, a koji timovi su imali i svoju predistoriju u **multidisciplinarnim operativnim timovima za zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.** Prvi takav tim formiran je 2002. godine u Nikšiću, da bi se narednih godina, uz podršku UNICEF-a i UNHCR-a ovi timovi postepeno uspostavljali i u drugim opštinama. Može se reći da je mandat prvobitnih timova, stupanjem na snagu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, **proširen na žrtve porodičnog nasilja,** uz ubrzano uspostavljanje multidisciplinarnih operativnih timova i u onim opštinama u kojima prethodni timovi nijesu bili osnovani. Navedeni timovi imali su delegirane stalne članove iz svih relevantnih institucija i organizacija, usvojili su poslovničke o radu i redovno su se sastajali u dinamici od jedanput mjesečno, a po potrebi i češće.

Novim protokolom mijenja se prethodno opisana konceptualizacija multidisciplinarnih operativnih timova i višegodišnja praksa, tako što se uvode fleksibilni multidisciplinarni operativni timovi koji se obrazuju u skladu sa karakteristikama pojedinačnog slučaja i čine ih predstavnici relevantnih institucija i organizacija **direktno angažovani na konkretnom slučaju,** a ne stalni članovi kao do tada. Novi protokol predviđa obavezno formiranje ovog tima u slučaju

nasilja nad djecom, dok u drugim slučajevima voditelj slučaja procjenjuje potrebu za formiranjem tima, te, ako i kada procjeni da je to potrebno, okuplja **interni tim**, sastavljen od stručnjaka čija su znanja i kompetencije od značaja za specifični predmet. S obzirom da su centri za socijalni rad novi protokol počeli da primjenjuju u zadnjem kvartalu 2018. godine iskustva u njegovoj primjeni su nedovoljna za zaključivanje o njegovim efektima.

Centri za socijalni rad u svim slučajevima saznanja o nasilju ili sumnji na nasilje **obavezno kontaktiraju žrtvu**, čak i u okolnostima kada su naknadno obavješteni o postupcima koji su, bez uključivanja centra, vođeni i završeni pred drugim organima (uprava policije, sudovi za prekršaje, osnovni sudovi).

Evidentiranje u ovoj oblasti je izuzetno kompleksno, s obzirom na učestalost recidiva, kao i slučajeve da se **jedno isto lice**, u različitim situacijama i postupcima (ponekad i u okviru istog postupka), nerijetko pojavljuje u višestrukim ulogama, **i kao žrtva, i kao svjedok, i kao počinitelj nasilja**. Takođe, jedno isto lice može biti izloženo različitim vrstama nasilja, simultano i sukcesivno. Dalje, isto lice može u jednoj situaciji biti izloženo nasilju od strane više počinitelja. Mogućnosti za dodatne kombinacije i komplikacije navedenim sigurno nijesu u potpunosti iscrpljene.

Očekuje se da će dalje usavršavanje Informatičnog sistema socijalnog staranja, posebno u dijelu softverskog povezivanja dva ključna resora – Ministarstva unutrašnjih poslova i Uprave policije sa jedne strane i Ministarstva rada i socijalnog staranja, odnosno centara za socijalni rad, sa druge strane, i automatizovanom razmjenom prijava i obavještenja o nasilju u porodici između njih, **obezbjediti uslove za uspostavljanje jedinstvene baze podataka o nasilju u porodici i zvaničnu unificiranu statistiku**. Pri tome važno je imati u vidu da se svako evidentiranje upravlja prema nekim kriterijumima, a da **izbor kriterijuma** umnogome zavisi od oblasti interesovanja, djelovanja i aktuelnog društveno-političkog konteksta, te da se način operacionalizacije kriterijuma odražava na predmet i preciznost mjerenja, što potencira još uvijek nezamjenljivu ulogu ljudskog faktora. Drugim riječima, i najsavršenija softverska unaprjeđenja ne mogu sama po sebi unaprjediti sistem evidentiranja u bilo kojoj oblasti, bez jasno uspostavljenih kriterijuma šta je neophodno evidentirati, ko, kako i u koju svrhu će generisati i sistematizovati podatke, koje kriterijume ne određuje softver, već interesne grupe.

Centri za socijalni rad su, u skladu sa ciljevima Strategije zaštite od nasilja u porodici za period od 2016 do 2020 godine, nastavili sa realizacijom aktivnosti usmjerenih na povećanje nivoa javne svijesti o posljedicama nasilja u porodici i nasilja nad djecom. Tokom 2018. godine centri za socijalni rad su organizovali tzv. "Dan otvorenih vrata" u svim opštinama u Crnoj Gori, posvećen informisanju šire javnosti o nasilju u porodici i nasilju nad djecom, institucionalnim mehanizmima pomoći i podrške žrtvama nasilja, sa posebnim osvrtom na posljedice nasilja nad djecom i značaj zabrane fizičkog kažnjavanja djece.

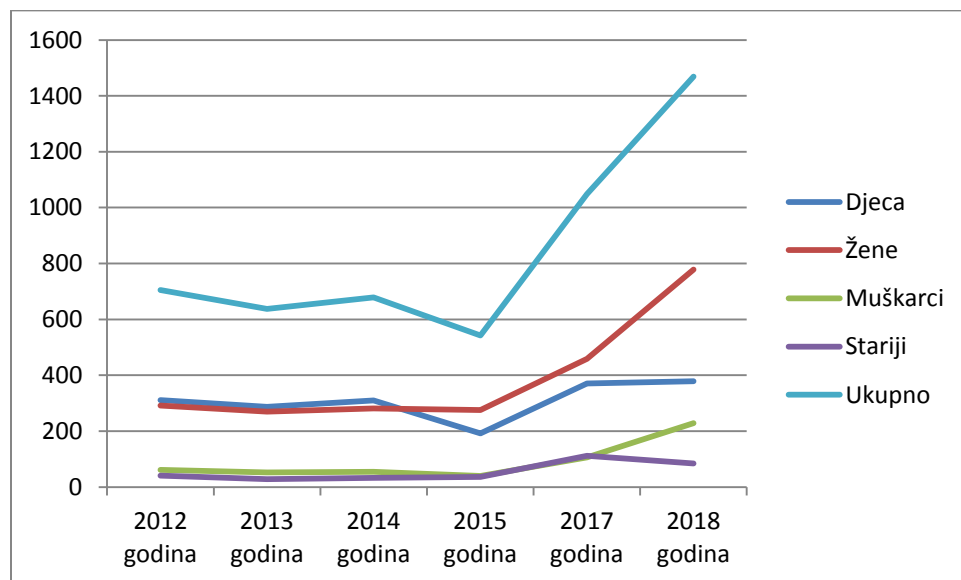
U tabeli broj 1 prikazani su podaci o kretanju broja žrtava nasilja u periodu od 2012. godine do 2018. godine, prema podacima iz centara za socijalni rad, a sistematizovani su na način kako su prezentovani u dostupnim izvorima. Broj djece žrtava nasilja uključuje i podatke o djeci žrtvama vanporodičnog nasilja, pri čemu djeca svjedoci nasilja nijesu obuhvaćena ovim brojem. Podaci za odrasle korisnike, žrtve porodičnog nasilja, disagregirani su po polu, dok je polna struktura izostavljena za djecu i starije korisnike, jer nedostaju takvi podaci u izvještajima za posmatrani period. U podacima dostupnim za 2016. godinu primjenjena je drugačija sistematizacija, tako što su objedinjeno prikazani podaci o nasilju nad ženama, uključujući odrasle, stara lica i djecu žrtve nasilja, prema tome da li su bili žrtve porodičnog nasilja, vanporodičnog nasilja ili zanemarivanja, iz kog razloga smo 2016. godinu izostavili u ovom segmentu prikaza.

Tabela br. 1: Kretanje broja žrtava nasilja u periodu od 2012. godine do 2018. godine

Broj žrtava nasilja	Djeca	Žene	Muškarci	Stariji	Ukupno
2012 godina	311	292	61	41	705
2013 godina	287	270	52	28	637
2014 godina	310	281	55	33	679
2015 godina	192	275	39	36	542
2017 godina	371	459	106	112	1048
2018 godina	378	778	229	84	1469

U grafikonu koji slijedi prikazano je kretanje broja slučajeva nasilja, ukupno i na nivou podgrupa žrtava, u periodu od 2012. do 2018. godine prema statističkim podacima iz centara za socijalni rad.

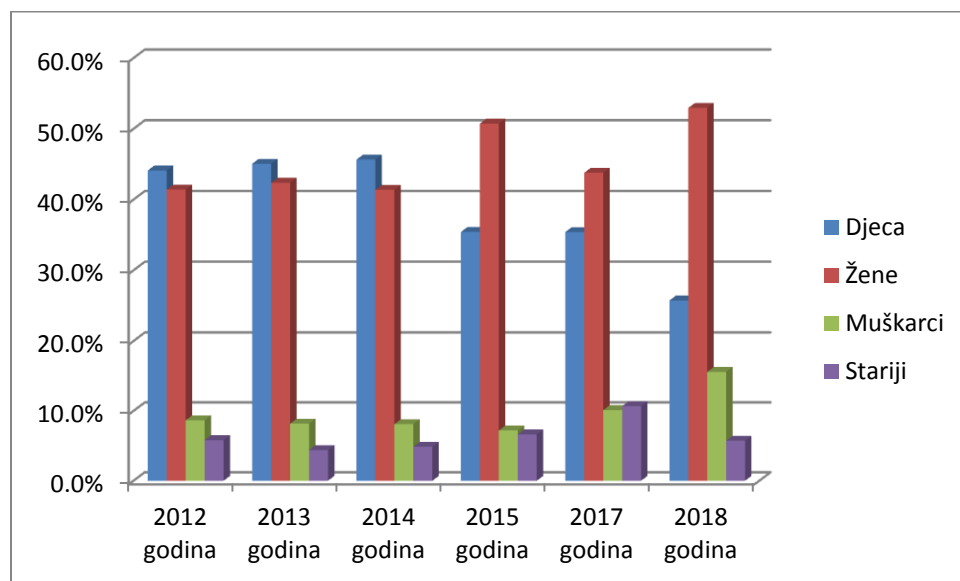
Grafikon br.1:Kretanje broja slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad u periodu od 2012. do 2018. godine, ukupno i po podgrupama žrtava

Iz grafikona je vidljivo da na nivou ukupnog broja slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad u posmatranom vremenskom intervalu postoji trend okomitog rasta u periodu od 2015. godine do 2018. godine. U odnosu na 2015. godinu, ukupan broj slučajeva nasilja u 2018. godini uvećan je za oko 171%. Takođe, uočava se i da je kretanje broja slučajeva, posmatrano po podgrupama žrtava, imalo unekoliko različitu dinamiku u odnosu na opšti trend.

Detaljniju i kompleksniju sliku, relevantnu za postizanje obuhvatnijeg uvida u slučajeve nasilja i praćenje trendova, dobijamo sagledavanjem zastupljenosti nasilja na nivou podgrupa (djeca, žene, muškarci, stariji) tokom vremena, u periodu od 2012. godine do 2018. godine, što je prikazano u grafikonu koji slijedi.

Grafikon br.2: Fluktuacija broja slučajeva nasilja po godinama, u periodu od 2012. do 2018. godine, i korisničkim podgrupama (djeca, žene, muškarci, stariji)

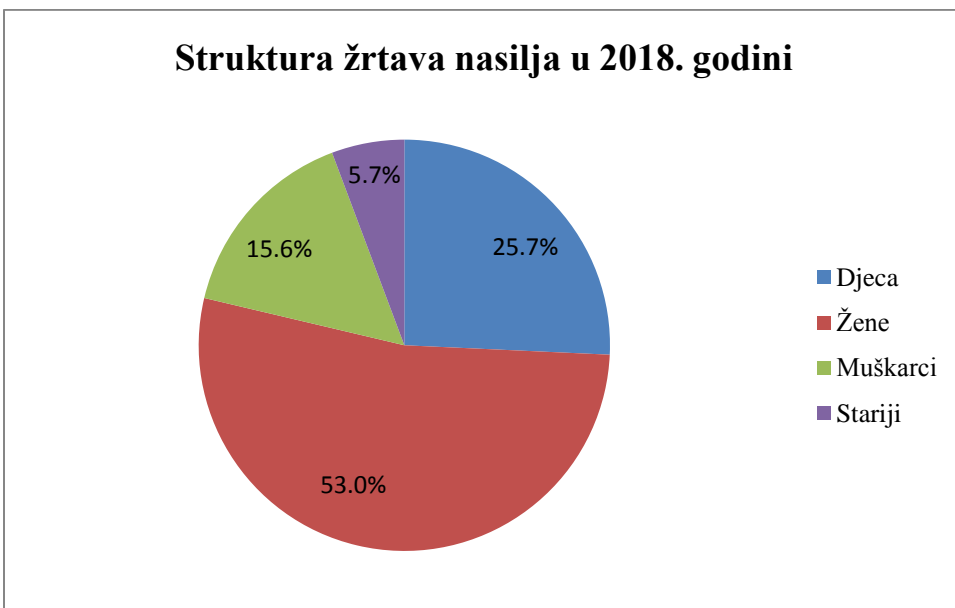

Može se konstatovati da **žene i djeca**, posmatrani zajedno, kontinuirano čine većinu žrtava nasilja. Međutim, iz grafikona se uočava i da se struktura žrtava nasilja mijenjala tokom posmatranog vremenskog intervala, a kao prelomna ili “kritična” tačka, u kojoj dolazi do promjene trenda, identifikuje se 2015. godina. Naime, u periodu od 2012. godine do 2014. godine, u strukturi žrtava nasilja djeca i žene su bili približno podjednako zastupljeni, uz diskretnu prevalenciju djece i diskretan rast njihovog udijela. U 2015. godini udio djece se primjetno smanjuje, dok se udio žena povećava, tako da se pojavljuje disbalans između žena i djece u strukturi žrtava nasilja “u korist žena”, koji trend se, uz izvjesno ublažavanje u 2017. godini, održava i uvećava, tako da su u 2018. godini žene skoro 2 puta više zastupljene u odnosu na djecu žrtve nasilja. Takođe, od 2015. godine zapaža se i trend povećanja udijela muškaraca u strukturi žrtava, čiji udio tokom posmatranog perioda varira u opsegu od 7,2% u 2015. godini do 15,6% u 2018. godini. Stariji su kontinuirano najmanje zastupljeni u strukturi žrtava, sa izuzetkom 2017. godine kada je njihov udio bio neznatno veći od udijela odraslih muškaraca.

Udio starijih je tokom posmatranog perioda varirao u opsegu od 4,4% u 2013. godini do 10,7% u 2017. godini.

U cilju bržeg uvida u strukturu žrtava nasilja evidentiranih tokom 2018. godine u grafikonu broj 3 dajemo izdvojeni prikaz zastupljenosti posmatranih podgrupa žrtava nasilja (djece, žena, muškaraca i starijih), samo za 2018. godinu. Napominjemo da je fokus na žrtvama porodičnog nasilja, pri čemu su jedino u podgrupi djece žrtava nasilja sistematski evidentirana i uključena u posmatrani uzorak i djeca žrtve vanporodičnog nasilja.

Grafikon br. 3: Struktura žrtava nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad u 2018. godini

Iz grafikona vidimo da **žene čine više od polovine**, odnosno 53%, žrtava nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad tokom 2018. godine, dok su **djeca**, žrtve nasilja, duplo manje zastupljena od žena, odnosno **obuhvataju 1/4 u strukturi žrtava**. Muškarci i stariji, posmatrani zajedno predstavljaju oko 1/5 žrtava nasilja, pri čemu je udio muškaraca skoro 3 puta veći od udijela starijih u posmatranom uzorku. Podsjećamo da se u periodu od 2012. do 2015. godine zastupljenost djece u strukturi žrtava kretala oko 45% i da su djeca žrtve bila nešto brojnija od žena.

Na osnovu raspoloživih podataka ne mogu se izvesti pouzdani zaključci o razlozima za uočene promjene u strukturi žrtava nasilja tokom vremena, što svakako zahtjeva ulaganje dodatnih napora kako bi se prikupili cjelovitiji podaci neophodni za razumjevanje i objašnjenje pojave, te nalaženje primjerenog odgovora. Ipak, možda će i podaci tokom daljeg izlaganja doprinijeti da pojavu osvijetlimo iz više uglova i eventualno ponudimo moguće hipoteze kao okvir za dalja istraživanja i promišljanja.

Radi upotpunjavanja slike o strukturi žrtava nasilja, prikazaćemo i kretanje broja slučajeva nasilja, za period od 2016. godine do 2018. godine, koristeći način sistematizacije podataka primjenjen u izvještajima za 2016. godinu, gdje su, kao što je ranije navedeno, objedinjeno prikazani podaci o nasilju nad ženama, uključujući odrasle, stara lica i djecu žrtve nasilja, prema tome da li su bili žrtve porodičnog nasilja, vanporodičnog nasilja ili zanemarivanja. Takođe, unutar ovog prikaza, djeca svjedoci nasilja tretirana su kao žrtve porodičnog nasilja.

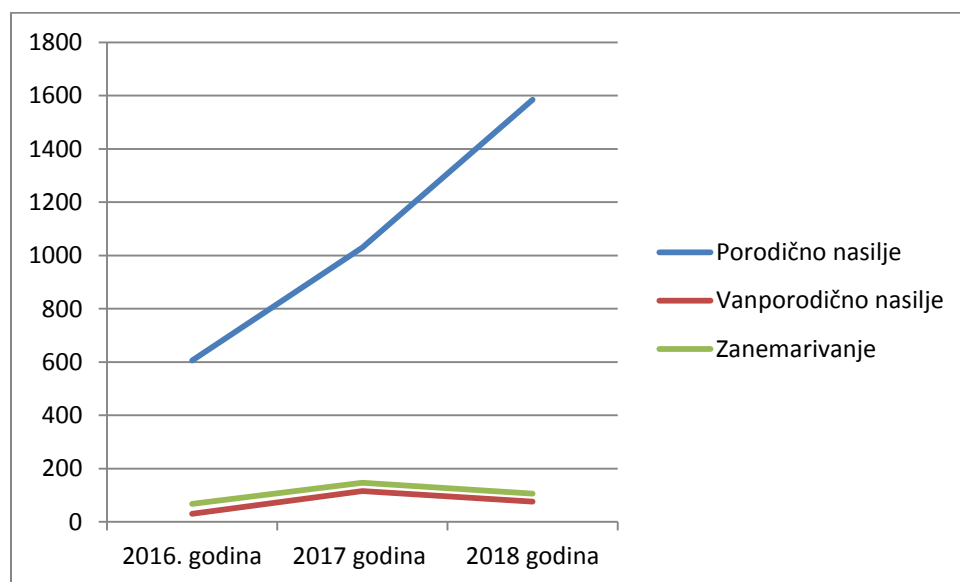
U tabeli broj 2 i grafikonu broj 4 dajemo pregled kretanja broja slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni u periodu od 2016. do 2018. godine, razvrstanih po godinama i kategorijama: porodično nasilje, vanporodično nasilje i zanemarivanje.

Tabela br.2: Broj slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad u periodu od 2016. do 2018. godine, po kategorijama – porodično nasilje, vanporodično nasilje i zanemarivanje

Žrtve nasilja	Porodično nasilje	Vanporodično nasilje	Zanemarivanje
2016. godina	606	30	67
2017 godina	1145	111	147
2018 godina	1585	76	106

Podatke iz tabele ćemo radi veće ilustrativnosti prikazati i grafički.

Grafikon br.4: Kretanje broja slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad po godinama i kategorijama - porodično nasilje, vanporodično nasilje i zanemarivanje

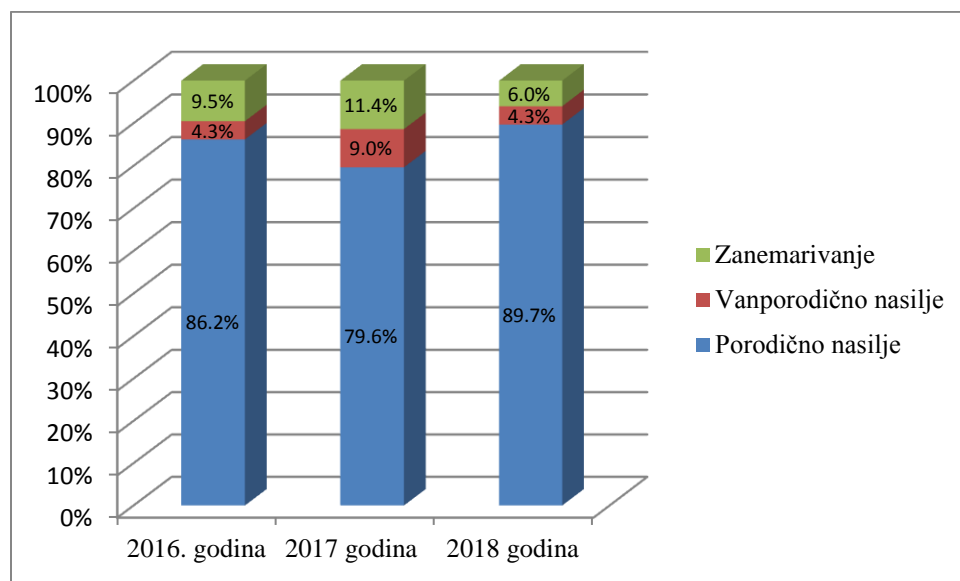
Iz grafikona je vidljivo da je u sve tri godine najveći broj slučajeva evidentiran u kategoriji porodičnog nasilja, kao i da se broj slučajeva porodičnog nasilja okomito povećava tokom

posmatranog perioda. U odnosu na 2016. godinu, broj slučajeva porodičnog nasilja u 2018. godini uvećan je za 161,5%. Slučajeva evidentiranih po osnovu zanemarivanja i vanporodičnog nasilja je bilo upadljivo manje u poređenju sa slučajevima nasilja u porodici, pri čemu se u obje podgrupe bilježi određeni porast u 2017. godini i blaže opadanje u 2018. godini.

Više detalja i jasniju sliku pružiće prikaz u grafikonu koji slijedi, gdje je data procentualna zastupljenost slučajeva po kategorijama nasilja, uporedno za svaku godinu tokom posmatranog perioda.

Grafikon br.5: Udio različitih kategorija nasilja po godinama u strukturi slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad

Iz grafikona uočavamo da je tokom posmatranog perioda **ubjedljiva dominacija slučajeva porodičnog nasilja** u strukturi slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad, te da je u 2018. godini udio slučajeva vezanih za druge kategorije nasilja duplo manji u odnosu na 2017. godinu.

U daljem izlaganju posvetićemo dodatnu pažnju slučajevima nasilja koji su evidentirani tokom 2018. godine.

U tabeli broj 3 dajemo uporedne podatke za 2017. i 2018. godinu sistematizovane prema starosnoj dobi žrtava, s tim što za podgrupu djece odvojeno prikazujemo podatke o broju djece žrtava i broju djece koja su svjedočila nasilju u porodici. U broj djece žrtava uključene su i žrtve vanporodičnog nasilja, dok podaci o djeci koja su potencijalno bila svjedoci vanporodičnog nasilja nedostaju.

Tabela br.3: Uporedni podaci o žrtvama nasilja za 2017. i 2018. godinu

Žrtve nasilja	2017. godina	2018. godina	Promjena	Promjena %
Djeca žrtve	371	378	7	1,89%
Djeca svjedoci	244	298	54	22,13%
Odrasli	565	1007	442	78,23%
Stariji	112	84	-28	25,00%
Ukupno	1292	1767	475	36,76%

U poređenju sa 2017. godinom, u 2018. godini ukupan broj žrtava nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad uvećao se za skoro 37%. Posmatrano po podgrupama, broj djece koja su evidentirana kao žrtve nasilja u 2018. godini uvećan je za blizu 2%, dok se istovremeno broj djece svjedoka nasilja uvećao za preko 20%. Takođe, uvećanje od gotovo 80% bilježi se u podgrupi odraslih žrtava nasilja, dok je istovremeno broj žrtava u podgrupi starijih za 1/4 manji u odnosu na 2017. godinu.

U tabeli broj 4 prikazana je zastupljenost žrtava nasilja evidentiranih tokom 2018. godine prema uzrasnim grupama (djeca, odrasli, stariji), uključujući i djecu svjedoke nasilja.

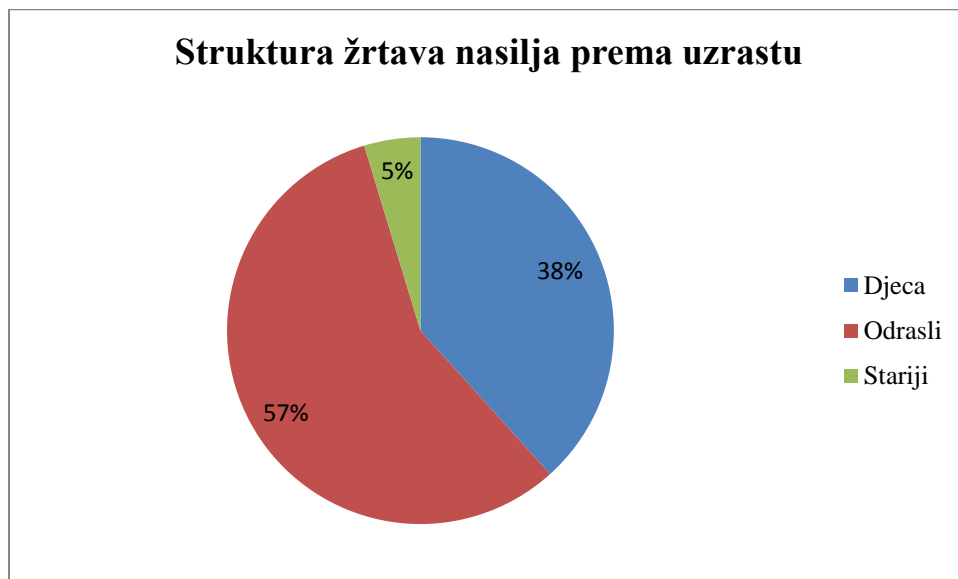
Tabela br.4: Žrtve nasilja evidentirane u centrima za socijalni rad u 2018. godini prema starosnim grupama

Žrtve nasilja u 2018. godini	Broj	Procenat
Djeca žrtve	378	21,39%
Djeca svjedoci	298	16,86%
Odrasli	1007	57,00%
Stariji	84	4,75%
Ukupno	1767	100,00%

Iz tabele vidimo da su djeca žrtve i djeca svjedoci nasilja približno podjednako zastupljena, uz relativno diskretnu prevalenciju djece žrtava.

Podatke iz tabele ćemo radi bolje preglednosti prikazati i grafički, pri čemu ćemo u ovom prikazu djecu žrtve i djecu svjedoke nasilja objediniti u jednu kategoriju.

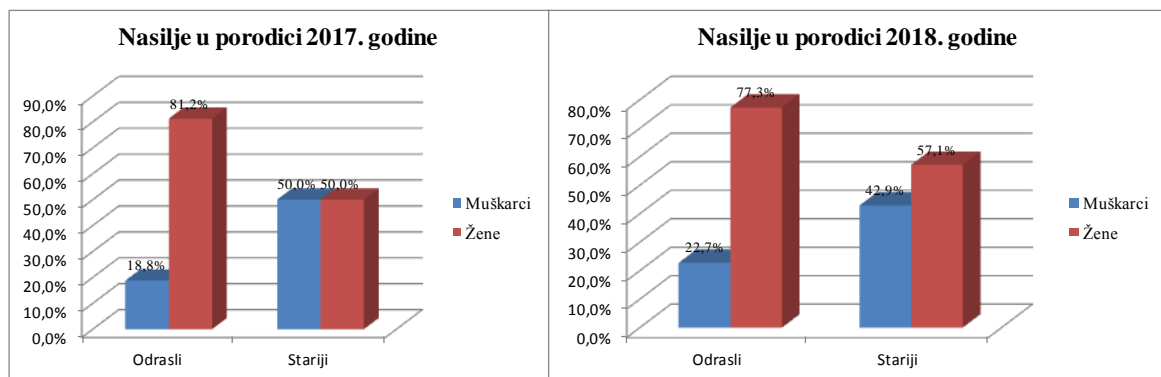
Grafikon br.5: Zastupljenost žrtava nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad tokom 2018. godine prema uzrastu

Iz grafikona je vidljivo da najveći udio u strukturi žrtava nasilja imaju odrasli koji čine više od polovine žrtava nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad tokom 2018. godine. Slijedeća po zastupljenosti su djeca, žrtve i svjedoci nasilja, koja zajedno obuhvataju preko 1/3 posmatranog uzorka, dok najmanji udio u strukturi žrtava nasilja imaju stariji korisnici.

S obzirom da za odrasle i starije korisnike, evidentirane kao žrtve porodičnog nasilja u 2017. godini i 2018. godini, raspoložemo podacima disagregiranim po polu, u grafikonu koji slijedi dajemo uporedni prikaz zastupljenosti muškaraca i žena u strukturi odraslih i starijih žrtava porodičnog nasilja za obje godine (prema podacima koje su centri dostavili u statističkim izvještajima).

Grafikon br.6: Uporedni prikaz polne strukture odraslih i starijih žrtava porodičnog nasilja za 2017. i 2018. godinu

Iz grafikona se lako uočava da je u obje posmatrane godine prisutna različita zastupljenost muškaraca i žena na nivou podgrupa odraslih i starijih korisnika, evidentiranih kao žrtve porodičnog nasilja u centrima za socijalni rad; da **žene ubjedljivo dominiraju u strukturi žrtava nasilja u podgrupi odraslih**, dok to nije slučaj u podgrupi starijih. Unutar podgrupe starijih zastupljenost žena i muškaraca koji su bili žrtve nasilja je približna, odnosno podjednaka u 2017. godini, a u 2018. godini žene imaju relativno diskretnu prevalenciju.

Prikazani podaci ne mogu se generalizovati, niti su dovoljni za izvođenje određenih zaključaka, ali svakako upućuju na važnost uspostavljanja dosljednog prikupljanja podataka o polnoj strukturi žrtava nasilja različitog uzrasta, obuhvatajući cjeli uzrasni kontinuum – djeca, mladi, odrasli, stariji.

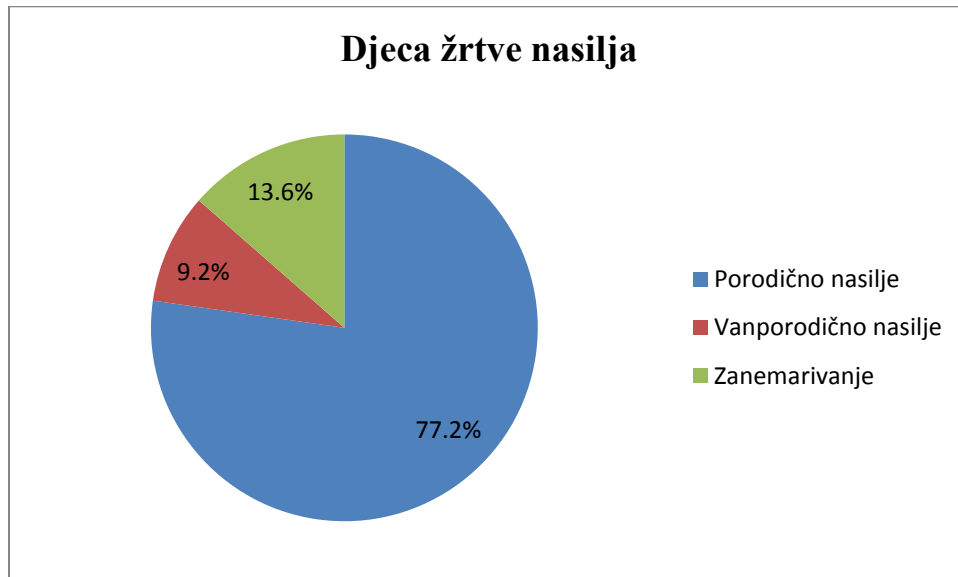
U tabeli broj 5 prikazani su podaci o djeci koju su centri za socijalni rad evidentirali kao žrtve nasilja u 2018. godini, razvrstani u kategorije: porodično nasilje, vanporodično nasilje i zanemarivanje. Napominjemo da smo u kategoriju porodično nasilje uvrstili kako djecu direktne žrtve porodičnog nasilja, tako i djecu koja su svjedočila porodičnom nasilju.

Tabela br. 5: Djeca evidentirana kao žrtve nasilja u 2018. godini prema kategorijama nasilja

Nasilje nad djecom	Broj žrtava	Procenat
Porodično nasilje	604	77.24%
Vanporodično nasilje	72	9.21%
Zanemarivanje	106	13.55%
Ukupno	782	100.00%

Podatke iz table ćemo radi veće ilustrativnosti prikazati i grafički.

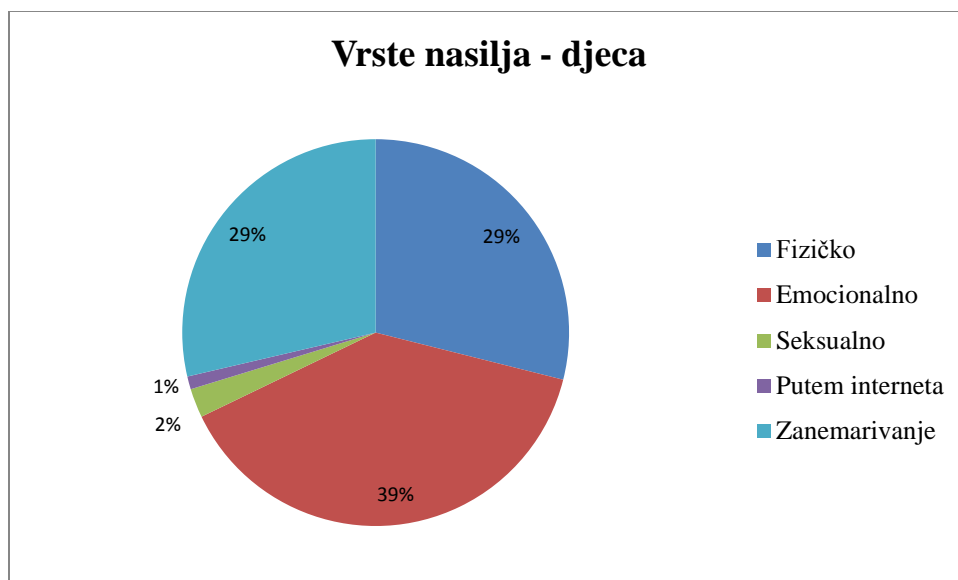
Grafikon br. 7: Zastupljenost djece žrtava nasilja evidentirane u centrima za socijalni rad u 2018. godini po kategorijama nasilja.

Iz prethodno navedene tabele i grafičkog prikaza uočava se da u posmatranom uzorku djece žrtava nasilja dominiraju djeca koja su bila izložena porodičnom nasilju, bilo kao direktne žrtve, bilo kao svjedoci nasilja u porodici. Najmanje su zastupljena djeca žrtve vanporodičnog nasilja. Udio djece koja su evidentirana kao žrtve zanemarivanja takođe je relativno nizak, što bi moglo da se interpretira na različite načine, ali podaci kojima raspolažemo su nedovoljni za produblјivanje razmatranja. Zanemarivanje kao oblik porodičnog nasilja obično se definiše kao pasivan odnos nečinjenja roditelja/odgajatelja prema stanju i potrebama djeteta koji osujećuje zadovolјavanje razvojnih potreba ili dovodi do propusta u njezi i osiguranju bezbjednosti, što ima za posljedicu povrede i oštećenja. Posljedice zanemarivanja mogu biti ozbiljne i dugotrajne i veoma je važno da se ono blagovremeno prepozna i prevenira, što je veoma složen zadatak.

U slijedećem grafikonu prikazana je distribucija djece žrtava nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad u 2018 godini u odnosu na dominantnu vrstu nasilja kojem su bila izložena, pri čemu ovim prikazom nijesu obuhvaćena djeca svjedoci nasilja iz razloga što su i prethodnih godina posmatrana odvojeno od djece žrtava.

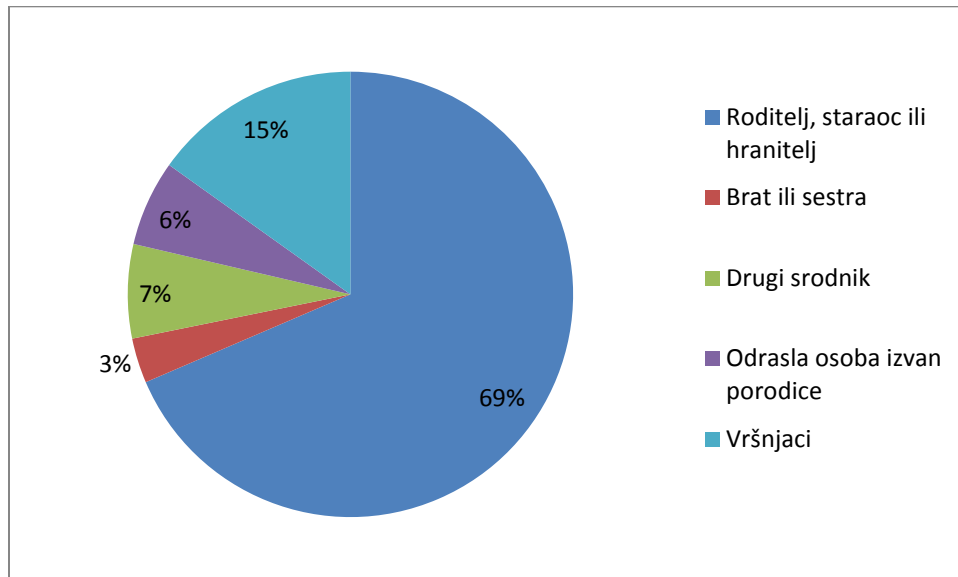
Grafikon br.8: Struktura djece žrtava nasilja u 2018. godini prema dominantnoj vrsti nasilja

Iz grafikona vidimo da je više od 1/3 djece, koja su evidentirana u centrima za socijalni rad kao žrtve nasilja tokom 2018. godine, dominantno bilo izloženo emocionalnom nasilju, te da je **emocionalno nasilje najzastupljenije u podgrupi djece žrtava nasilja**, što bi se dodatno potenciralo ukoliko bi ovoj grupi dodali i djecu svjedoke nasilja, s obzirom da svjedočenje nasilju spada u kategoriju emocionalnog nasilja. Slijedeći po zastupljenosti su fizičko nasilje i zanemarivanje, obje vrste zastupljene su sa po 29% ili sa više od po 1/4. Nasilje putem interneta i seksualno nasilje su bili najmanje zastupljeni u posmatranom uzorku djece žrtava.

Za skoro 90% evidentiranih slučajeva nasilja nad djecom, centri za socijalni rad su dostavili podatke o počiniocima nasilja. **U preko 2/3 slučajeva počinioci nasilja su bile osobe najbliže djetetu**, odnosno roditelji, staratelji ili hranitelji. Potpuniju sliku o zastupljenosti djece koja su bila izložena nasilju prema kategorijama počinitelaca pruža naredni grafikon.

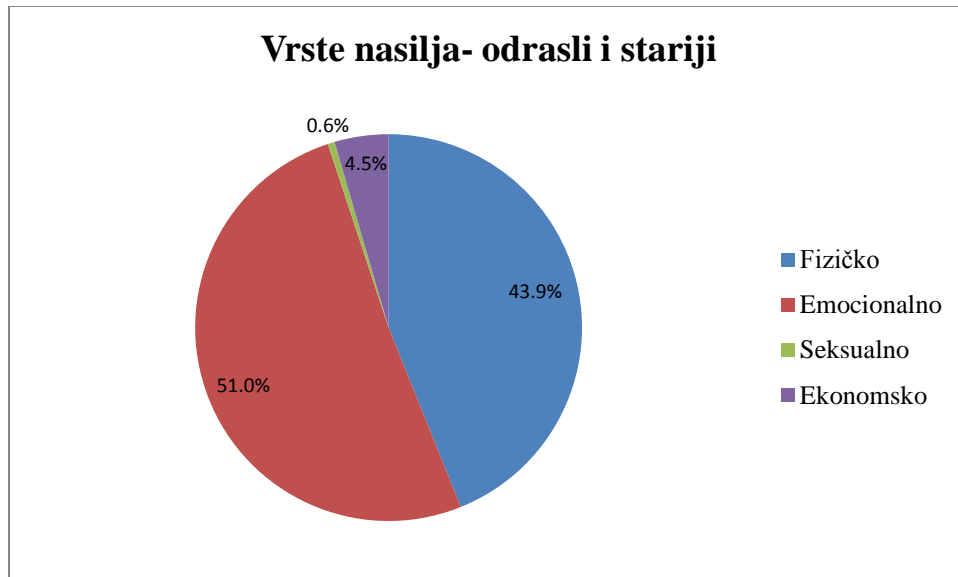
Grafikon br.9: Zastupljenost djece žrtava nasilja u 2018. godini prema kategorijama počinitelaca nasilja

Iz grafikona je vidljivo da je oko **1/5 djece nasilje doživjelo od osoba izvan porodice**, i to od strane vršnjaka u 15% slučajeva, dok je u 6% slučajeva počinitelac nasilja bila odrasla osoba koja nije član porodice. Najmanje su bili zastupljeni slučajevi u kojima se kao počinioci nasilja javljaju siblizi žrtve (braća ili sestre). U poređenju sa 2017. godinom, udio djece koja su evidentirana u centrima za socijalni rad kao žrtve vršnjačkog nasilja je u 2018. godini umanjen za više od 5% (u 2017. godini žrtve vršnjačkog nasilja obuhvatale su oko 20% ili 1/5 djece žrtava). Prikazani podaci o vršnjačkom nasilju svakako ne govore o rasprostranjenosti ove pojave, s obzirom da se centrima uglavnom prijavljuju samo naročito ozbiljni i kompleksni slučajevi, pri čemu se može konstatovati da su centri uspostavili dosljedan sistem evidencije vršnjačkog nasilja.

U grafikonu koji slijedi prikazan je udio različitih vrsta nasilja u strukturi punoljetnih žrtava.

Grafikon br.10: Struktura punoljetnih žrtava nasilja prema dominantnoj vrsti nasilja

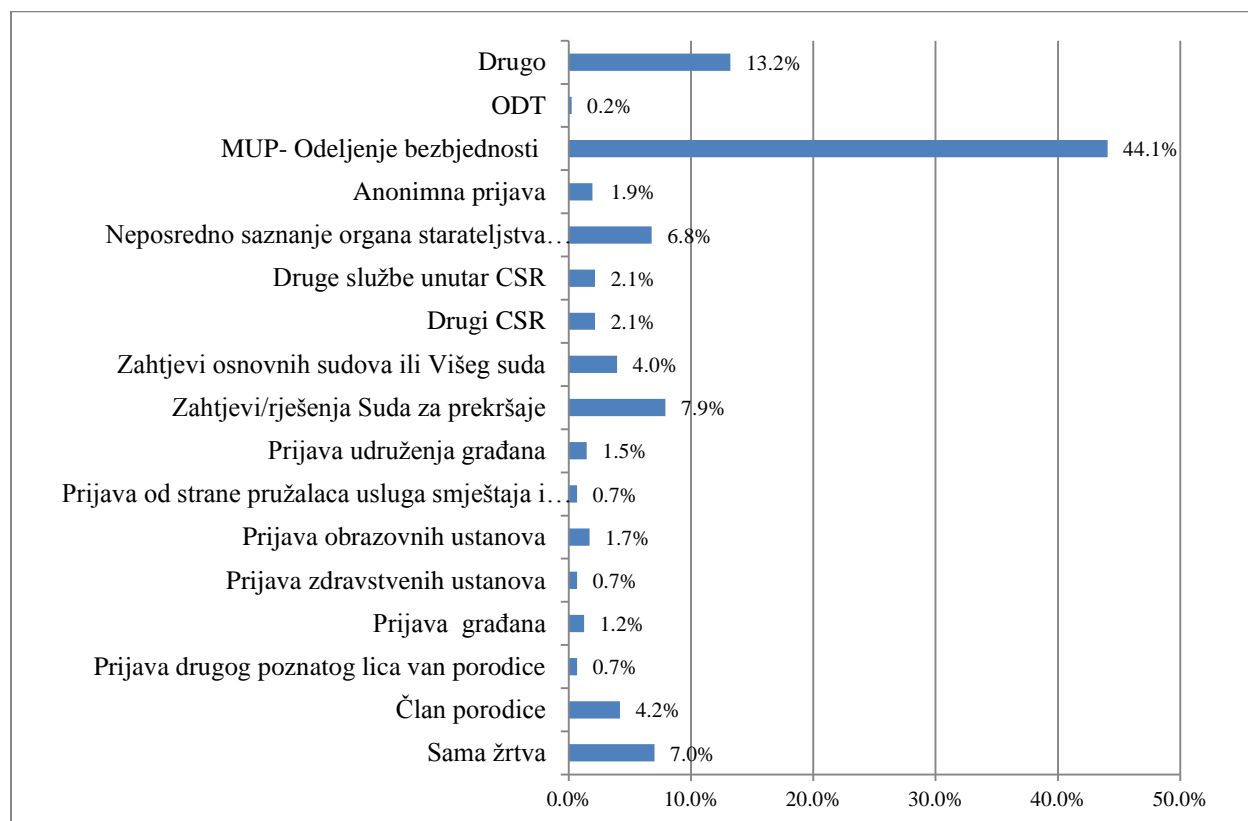

Iz grafikona vidimo da su punoljetne žrtave nasilja evidentirane u centrima za socijalni rad tokom 2018. godine dominantno bile izložene emocionalnom i fizičkom nasilju, koji oblici nasilja su približno podjednako zastupljeni i zajedno obuhvataju skoro 95% žrtava, sa diskretnom prevalencijom emocionalnog nasilja, koje je dominiralo u preko 50% slučajeva. Najređi su bili slučajevi seksualnog nasilja (ispod 1%), dok se ekonomsko nasilje kao dominantan oblik nasilja bilježi u 4,5% prijavljenih slučajeva.

U grafikonu broj 11 prikazana je zastupljenost različitih izvora informacija o nasilju ili sumnji na nasilje koje su inicirale postupanje centara za socijalni rad. Podatke o izvorima saznanja o nasilju centri za socijalni rad su naveli za oko 60% od ukupnog broja evidentiranih slučajeva nasilja u 2018. godini.

Grafikon br.11: Zastupljenost slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad tokom 2018. godine prema izvorima informacija o nasilju

Iz grafikona vidimo da su centri za socijalni rad u najvećem broju slučajeva, oko 44%, odnosno skoro polovini posmatranog uzorka, inicijalne informacije o nasilju dobijali od policije. U oko 8% slučajeva početni izvor informacija o nasilju bili su sudovi za prekršaje. U 7% slučajeva informacije o nasilju centri su dobili direktno od žrtve nasilja. Takođe, u blizu 7% slučajeva, žrtve nasilja je evidentirao organ starateljstva prilikom vršenja redovnih poslova, što govori u prilog proaktivnog, a ne samo reaktivnog, postupanja centara za socijalni rad. U oko 4% slučajeva centri su o nasilju obavješteni od člana porodice žrtve, a približno jednako su zastupljeni slučajevi u kojima je centar informacije o nasilju dobio od osnovnih sudova ili višeg suda. I u ovom segmentu se zapaža relativno visok udio kategorije drugo (oko 13%), koja po zastupljenosti zauzima drugo mjesto, ali je namjerno preskočena iz razloga što je veoma teško pretpostaviti šta bi ona mogla da podrazumijeva, s obzirom na širok spektar ponuđenih mogućnosti. To ponovo potencira potrebu za ulaganjem dodatnih napora kako bi se obezbjedili kvalitetniji podaci.

Udio posmatranih izvora informacija o nasilju manje ili više varira po starosnim podgrupama korisnika. Tako, policija kao inicijalni izvor informacija o nasilju, nije prisutna u podgrupi mladih korisnika evidentiranih kao žrtve nasilja u centrima za socijalni rad, dok je **po osnovu obavještenja policije evidentirano oko 57% starijih žrtava, 52% odraslih i 43% djece.**

Slijedi prikaz zastupljenosti izvora informacija o nasilju ili sumnji na nasilje po podgrupama korisnika, diferenciranim prema uzrastu.

Lista pet najčešćih izvora informacija centara za socijalni rad, rangiranih prema učestalosti, o djeci žrtvama nasilja evidentiranoj u 2018. godini:

- policija (43,2%);
- neposredna saznanja organa starateljstva prilikom obavljanja redovnih poslova (17,3%);
- obraćanja članova/člana porodice žrtve (8,6%);
- prijave obrazovnih ustanova (5,8%);
- sama žrtva (4,3%)

Lista pet najčešćih izvora informacija centara za socijalni rad, rangiranih prema učestalosti, o mladim licima evidentiranim kao žrtve nasilja u 2018. godini:

- drugo (81,3%);
- sama žrtva (4,7%);
- neposredna saznanja organa starateljstva prilikom obavljanja redovnih poslova (4,7%);
- zahtjevi/rješenja sudova za prekršaje (1,9%);
- drugi centri za socijalni rad (1,9%)

Lista pet najčešćih izvora informacija centara za socijalni rad, rangiranih prema učestalosti, o odraslim licima evidentiranim kao žrtve nasilja u 2018. godini:

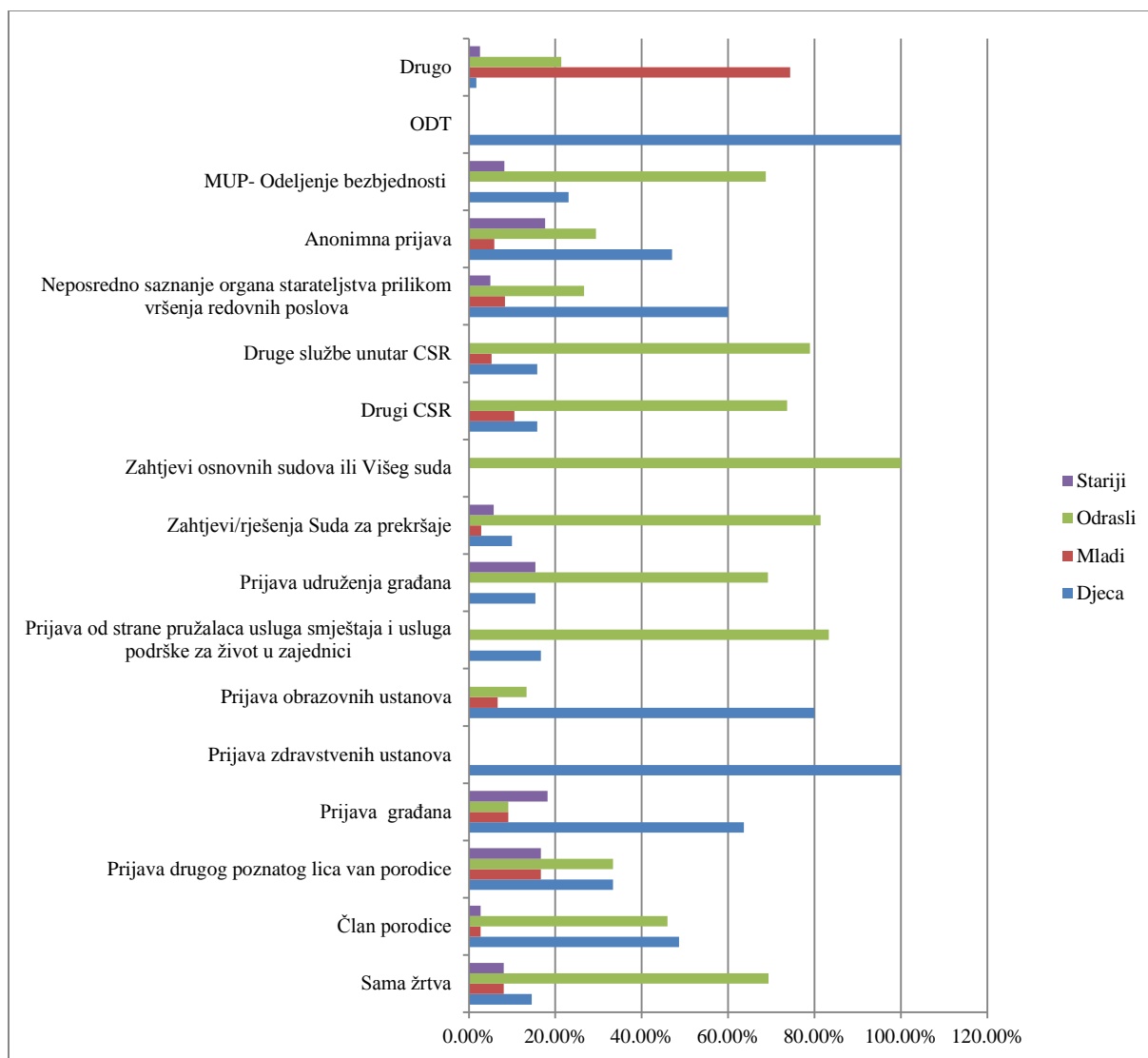
- policija (52,1%);
- zahtjevi/rješenja sudova za prekršaje (11,1%);
- sama žrtva (8,4%);
- zahtjevi osnovnih sudova ili viših sudova (6,8%);
- drugo (4,9%)

Lista pet najčešćih izvora informacija centara za socijalni rad, rangiranih prema učestalosti, o starijim licima evidentiranim kao žrtve nasilja u 2018. godini:

- policija (57,1%);
- sama žrtva (8,9%);
- zahtjevi/rješenja sudova za prekršaje (7,14%);
- neposredna saznanje organa starateljstva prilikom obavljanja redovnih poslova (5,4%);
- anonimna prijava (5,4%)

U cilju potpunije slike u grafikonu koji slijedi prikazan je udio korisnika razlišitog uzrasta u odnosu na pojedinačne izvore informacija o nasilju.

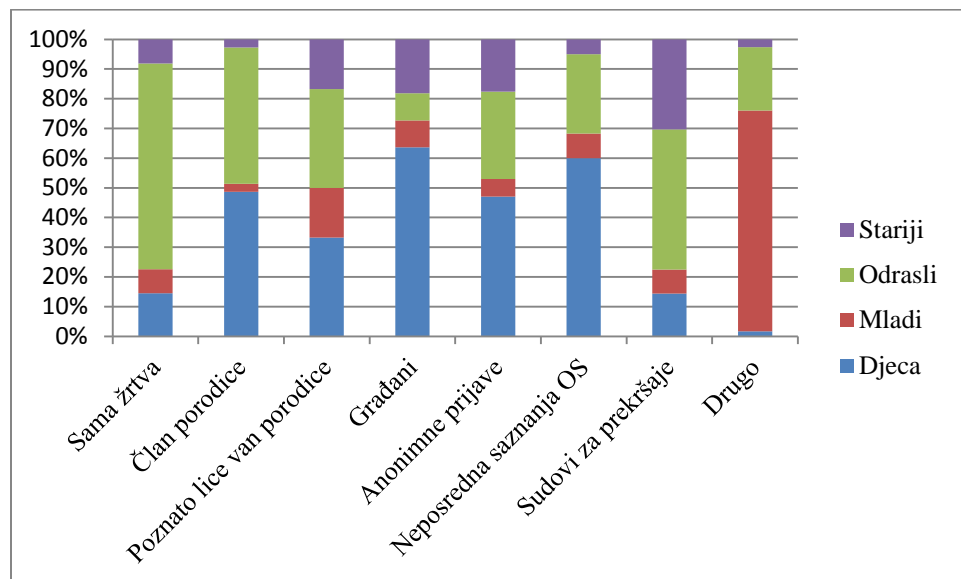
Grafikon br.12: Zastupljenost različitih izvora informacija o nasilju prema uzrastu žrtava

Iz grafičkog prikaza vidljivo je da su različitim izvorima saznanja, odnosno informacija o nasilju ili sumnji na nasilje, koje su predstavljale osnov za uključivanje i postupanje centara za socijalni rad, u različitoj mjeri bile obuhvaćene žrtve različitog uzrasta. Preciznije, u odnosu na neke od izvora informacija evidentirani su korisnici u svim uzrasnim grupama, dok su drugi izvori informacija upućivali samo na korisnike određenog uzrasta. Tako uočavamo da su **informacije o nasilju koje su centri za socijalni rad primili od zdravstvenih ustanova, kao i od osnovnih državnih tužilaštava, bile vezane samo za djecu žrtve nasilja**, dok su se zahtjevi osnovnih sudova ili viših sudova odnosili isključivo na odrasle korisnike. Interesantno je da informacijama od policije, koja je generalno bila najzastupljeniji izvor informacija o nasilju, nijesu obuhvaćeni korisnici iz podgrupe mladih. U odnosu na 8 od 17 navedenih izvora informacija (47,1%) evidentirani su korisnici u svim uzrasnim podgrupama.

U grafikonu broj 13 prikazani su izvori saznanja o nasilju unutar kojih su evidentirani korisnici u svim uzrasnim podgrupama i udio korisnika različitog uzrasta u definisanim kategorijama izvora informacija o nasilju.

Grafikon br.13: Udio korisnika različitog uzrasta po kategorijama razloga

Iz grafikona vidimo da u strukturi slučajeva pokrenutih po osnovu direktnog obraćanja žrtve nasilja centrima za socijalni rad dominiraju odrasle osobe (blizu 70% slučajeva), mada nije zanemarljiv ni udio djece koja su neposredno zatražila pomoć od centara za socijalni rad (u oko 15% slučajeva). Takođe, uočava se da se u strukturi slučajeva pokrenutih po osnovu prijave člana/ova porodice skoro 1/2 odnosila na prijave nasilja nad djecom, a tako je i kod anonimnih prijava. Još veći udio djece prisutan je u slučajevima pokrenutim po prijavama građana, kao i po neposrednim saznanjima organa starateljstva. Prijave poznatih lica van porodice u podjednakoj mjeri su se odnosile na djecu i na odrasle žrtve nasilja.

Iako Zakon o zaštiti od nasilja u porodici nalaže da su državni organi, drugi organi, zdravstvene, obrazovne i druge ustanove dužni da prijave policiji učinjeno nasilje za koje saznaju u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti (član 9 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici), čini se da je u praksi mnogo češći slučaj da druge ustanove to čine posredno, odnosno preko centara za socijalni rad. Centri za socijalni rad u svim slučajevima saznanja o nasilju ili sumnji na nasilje odmah obavještavaju policiju, osim u situacijama kada su obavještenje dobili od policije. Usljed višestrukih uloga i obaveza koje su im povjerene u oblasti nasilja u porodici i nasilja nad djecom, centri za socijalni rad se često u različitim kontekstima navode kao najodgovorniji za rješavanje ove problematike, pri čemu se ponekad zanemaruje važnost sinhronizovanog djelovanja svih relevantnih aktera, odnosno odgovornost cjelog društva u borbi protiv nasilja. Kako bi centri za socijalni rad mogli djelotvornije da odgovore na propisane

zadatke neophodno je da im se obezbjedi sveobuhvatna društvena podrška i priznanje, s obzirom da na svojim plećima nose nesrazmjerno veći teret od mnogih drugih aktera.

Socijalna zaštita žrtve obuhvata materijalnu i nematerijalnu pomoć, smještaj i usluge socijalnog rada.

Kvalitet podrške žrtvi umnogome zavisi od razvijenosti mreže usluga u lokalnoj zajednici, a kako u mnogim sredinama ove usluge nedostaju, centri za socijalni rad ih često pružaju neposredno, što potencira potrebu za dodatnom podrškom stručnim radnicima.

Generalno, centri za socijalni rad u svim slučajevima saznanja o nasilju u porodici i nasilju nad djecom, neposredno ili iz drugih izvora, pružaju žrtvama nasilja sveobuhvatne informacije o daljim procedurama i mogućnostima zaštite, u saradnji sa žrtvom vrše procjenu snaga i rizika, kontinuirano obezbjeđuju psihosocijalnu podršku žrtvi, saraduju sa drugim institucijama i organizacijama, izrađuju individualne planove zaštite i angažuju se da obezbjede različite usluge u skladu sa iskazanim željama i potrebama žrtve ili te usluge pružaju neposredno.

Slijedi tabelarni prikaz mjera i radnji koje su preduzimali centri za socijalni rad u cilju zaštite žrtava porodičnog nasilja, posebno za djecu i punoljetne korisnike (procenat računat u odnosu na broj djece žrtava nasilja, bez djece svjedoka, i broj odraslih i starijih žrtava nasilja evidentiranih u 2018. godini). Navedenim mjerama, koje su izlistane u skladu sa prethodnih godina uspostavljenim izvještajnim obrascima radi olakšavanja praćenja i poređenja, svakako nije obuhvaćeno cjelokupno polje djelovanja centara za socijalni rad u rješavanju ove izuzetno složene problematike.

Tabela br.7: Obuhvat djece žrtava nasilja različitim mjerama zaštite koje su realizovali centri za socijalni rad u 2018. godini

Preduzete mjere - djeca	Procenat djece
Izmještanje djeteta iz porodice	5.8%
Urađena procjena rizika	90.5%
Pokretanje postupka pred sudom	5.6%
Postavljanje staraoca	2.7%
Izrada individualnog plana zaštite	79.6%
Određivanje voditelja slučaja	83.3%
Određivanje povjerljivog lica iz CSR	0.5%
Formiran multidisciplinarni tim	17.5%
Ostalo	24.9%

Iz tabele vidimo da su centri za socijalni rad u više od 90% evidentiranih slučajeva nasilja ili sumnje na nasilje nad djecom, izvršili procjenu rizika. U oko 80% slučajevama djetetu je

određen voditelj slučaja i izrađen je individualni plan zaštite. Za približno 1/5 slučajeva centri za socijalni rad su organizovali sastanak multidisciplinarnog operativnog tima ili sazvali konferenciju slučaja. Najmanje su zastupljeni slučajevi u kojima je stručni radnik centra bio određen kao povjerljivo lice djetetu žrtvi nasilja.

Tabela br.8.: Obuhvat odraslih i starijih žrtava nasilja različitim mjerama zaštite koje su realizovali centri za socijalni rad u 2018. godini

Preduzete mjere – odrasli i stariji	Procenat korisnika
Savjetodavna pomoć	99.73%
Pravna pomoć	33.46%
Psihološka podrška	62.79%
Postavljanje staraoca	0.27%
Urađena procjena rizika	81.39%
Izrada individualnog plana zaštite	82.68%
Određivanje voditelja slučaja	89.83%
Određivanje povjerljivog lica iz CSR	0.37%
Ostalo	80.66%

Iz tabele vidimo da su centri za socijalni rad u najvećem broju evidentiranih slučajeva nasilja ili sumnje na nasilje nad odraslim i starijim licima pružali savjetodavnu pomoć žrtvama, kao i da je za skoro 90% evidentiranih korisnika određen voditelj slučaja. Individualni plan zaštite žrtve izrađen je u više od 80% slučajeva. Psihološka podrška obezbjeđena je u približno 2/3 slučajeva, a pravna pomoć je pružena u 1/3 slučajeva.

Pored navedenog, centri za socijalni rad, u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, koji postavlja dodatne garancije zaštite djece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom, vode evidenciju djece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom na teritoriji jedinice lokalne samouprave i najmanje jednom mjesečno obilaze porodice u kojima su smještene ili žive djeca sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom, kontrolišu postupanje prema tim licima i na osnovu utvrđenog stanja o tome sačinjavaju pisani izvještaj i najmanje jednom u šest mjeseci Ministarstvu rada i socijalnog staranja podnose izvještaj o stepenu ostvarivanja socijalne zaštite djece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom. Iz dostavljenih izvještavaja o radu centara za socijalni rad za 2018. godinu proizilazi da su centri uredno realizovali ove aktivnosti u izvještajnom periodu, što se svakako reflektovalo na opterećenje stručnih radnika, višestruko uvećavajući obim njihovog angažovanja.

U stručnim krugovima i široj javnosti prisutna su podijeljena mišljenja o prethodno navedenim zakonskim odredbama i njihovoj svrsi. Pojedini stručnjaci upozoravaju da tako propisani „preventivni“ nadzor ima potencijal da narušava privatnost, te da ne razlikuje faktore i stepene

rizika od nasilja i nemarnog postupanja. Ističe se da takva zakonska rješenja otvaraju mogućnosti i prostor da se mehanizmi socijalne kontrole koriste prema marginalizovanim i socijalno isključenim društvenim grupama, a da adekvatna pomoć i podrška za djecu i porodice koji su izloženi umjerenom i visokom riziku izostane.

ZAKLJUČAK

Centri za socijalni rad su službe koje imaju važnu ulogu u procesu zaštite od nasilja, koji uključuje posebne aktivnosti centara i koordinaciju više različitih državnih organa: policije, pravosudnih, zdravstvenih i obrazovnih institucija, kao i organizacija civilnog društva. Uloga centara za socijalni rad zasniva se na ulozi i odgovornostima organa starateljstva u zaštiti najboljeg interesa djece, odraslih i starijih korisnika koji su žrtve različitih oblika nasilja, kao i na njihovim nadležnostima propisanim Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti, Porodičnim zakonom, Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, odnosno Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni list Crne Gore“, br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011) propisuje obavezu i određuje mehanizme koordinacije aktivnosti svih organa i ustanova u zaštiti žrtava nasilja. Prema ovom zakonu centar za socijalni rad obrazuje multidisciplinarni stručni tim u cilju izrade plana pomoći žrtvi i koordinira svim aktivnostima u procesu podrške žrtvi, u skladu sa njenim potrebama i izborom. Takođe, u skladu sa ovim zakonom centri za socijalni rad mogu pokrenuti postupak za određivanje zaštitnih mjera, a pored toga sudovi za prekršaje imaju mogućnost da od centara za socijalni rad traže mišljenje o svrsishodnosti izricanja zaštitne mjere.

Socijalna zaštita žrtve obuhvata materijalnu i nematerijalnu pomoć, smještaj i usluge socijalnog rada.

Kvalitet podrške žrtvi u velikoj mjeri zavisi od razvijenosti mreže usluga u lokalnoj zajednici, a kako u mnogim sredinama ove usluge nedostaju, centri za socijalni rad nose najveći teret njihovog pružanja.

Iz prikazanih podataka o nasilju u porodici i nasilju nad djecom za period od 2012. godine do 2018. godine, generisanih prema izvještajima centara za socijalni rad, evidentno je da se broj slučajeva nasilja povećavao iz godine u godinu. U strukturi slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad tokom posmatranog perioda ubjedljivo dominiraju slučajevi porodičnog nasilja, a žene i djeca, posmatrani zajedno, kontinuirano čine većinu žrtava nasilja. Informacije o nasilju ili sumnji na nasilje centri za socijalni rad su u oko 44% slučajeva evidentiranih u 2018. godini dobili od policije.

U poređenju sa 2015. godinom, ukupan broj slučajeva nasilja evidentiranih u centrima za socijalni rad se u 2018. godini povećao za 171%.

Identifikovano povećanje ne može se tumačiti isključivo kao porast nasilja u porodici i nasilja nad djecom, već je neophodno uzeti u obzir i promjene u samom procesu prijavljivanja i evidentiranja nasilja kod svih aktera u zajednici, pouzdanije evidencije prijave u centrima za socijalni rad, poboljšanu međusektorsku saradnju na lokalnom nivou kroz uspostavljanje i funkcionisanje multidisciplinarnih operativnih timova.

Iako Zakon o zaštiti od nasilja u porodici nalaže da su državni organi, drugi organi, zdravstvene, obrazovne i druge ustanove dužni da prijave policiji učinjeno nasilje za koje saznaju u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti (član 9 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici), čini se da je u praksi mnogo češći slučaj da druge ustanove to čine posredno, odnosno preko centara za socijalni rad.

U svakom slučaju, podatak o povećanju broja slučajeva porodičnog nasilja i nasilja nad djecom evidentiranih u centrima za socijalni rad, a imajući u vidu višestruke uloge, odgovornosti i obaveze koje su im povjerene, te nedostajuće usluge u zajednici, upućuje na velike izazove sa kojima se suočavaju stručni radnici centara za socijalni rad i potrebu da im se obezbijedi kontinuirana sistemska podrška.

Zavod za socijalnu i dječju zaštitu će u narednom periodu uložiti dodatne napore da unaprjedi kvalitet supervizije u centrima za socijalni rad, kao i da kroz razvoj multidisciplinarnih programa obuka doprinese boljoj koordinaciji rada između relevantnih institucija.